

mel fi şerhi'l-Mufaşşal (Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 2008; Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 3349), Ali b. Ömer Halîl el-Esfenderî'nin *el-Muktebes fi tavzihi me'ltebes* (Âtîf Efendi Ktp., nr. 2570, 2571), Muhammed Tayyib el-Mekki'nin *el-Vişâhu'l-Hâmidî* (İbaskı yeri yok | 1318) ve Muhammed Abdülganî'nin *el-Mu'avvel* (Kalküta 1322; Kahire 1323) adlı çalışmaları zikredilebilir. Kitapta geçen şâhid beyitler üzerine yazılan şerhler arasında *İsbâtü'l-muḥaşşal min (fi) nisbeti ebyâti'l-Mufaşşal* (İbnü'l-Müstevfi), *Şerhu'ş-şevâhid* (Fahreddin el-Hârizmî) ve *el-Mufaḍḍal fi şerhi ebyâti(şevâhidi)'l-Mufaşşal* (Bedreddin en-Na'sânî, Kahire 1324) anılabilir. Eserin muhtasarları arasında müellifin *el-Enmûzec*'i ile (Oslo 1859; İstanbul 1298; Kazan 1897) İbnü'l-Hâcib'in *el-Kâfiye'si* ve Şemseddin Konevî'nin *Muhtaşarü'l-Mufaşşal*'ı zikredilebilir (*el-Mufaşşal* üzerine yapılan çalışmalar ve yazma nüshaları için bk. *Keşfü'z-zunûn*, I, 185; II, 1774-1777; *İzâhu'l-meknûn*, II, 530; Brockelmann, *GAL*, I, 374; *Suppl.*, I, 509-510; Şevki Dayf, *el-Medârisü'n-nahviyye*, Kahire 1976, s. 283-287; C. Zeydân, *Âdâb*, III, 491; Abdülvehhâb İbrâhîm Ebü Süleyman, *Kitâbetü'l-bahşi'l-İlmî*, Cidde 1403/1983, s. 503-504; *Ma'a'l-Mektebe*, s. 280-281; Mahmûd Hüseyinî Mahmûd, *el-Medresetü'l-Bağdâdiyye fi târihi'n-nahvi'l-'Arabî*, Beyrut 1407/1986, s. 416-421; Abdülvehhâb es-Sâbûnî, *'Uyûnü'l-mü'elleftât* (nşr. Mahmûd Fâhûrî), Halep 1413/1992, s. 271; Abdülkerîm Muhammed el-Es'ad, *el-Vasîf fi târihi'n-nahvi'l-'Arabî*, Riyad 1413/1992, s. 133-134.

MEHMET SAMİ BENLİ

BİBLİYOGRAFYA :

Zemahşerî, *el-Mufaşşal fi 'ilmi'l-luğa* (nşr. M. İzzeddin es-Saîdî), Beyrut 1410/1990; Kâsım b. Hüseyin el-Hârizmî, *et-Taḥmîr şerhu'l-Mufaşşal* (nşr. Abdurrahman b. Süleyman el-Useymîn), Beyrut 1990, neşredenin girişi, I, 47-59; Ebü Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahrü'l-muḥîṭ*, İbaskı yeri yok | 1403/1983 (Dârü'l-fîkr), IV, 372; Safedî, *el-Vâfi*, III, 363; *Keşfü'z-zunûn*, I, 185; II, 1774-1777; E. Fendik, *İktifâ'ü'l-kanûf*, Kahire 1313, s. 300-301; Serkîs, *Mu'cem*, I, 288; *İzâhu'l-meknûn*, II, 530; Brockelmann, *GAL*, I, 374; *Suppl.*, I, 509-510; Şevki Dayf, *el-Medârisü'n-nahviyye*, Kahire 1976, s. 283-287; C. Zeydân, *Âdâb*, III, 491; Abdülvehhâb İbrâhîm Ebü Süleyman, *Kitâbetü'l-bahşi'l-İlmî*, Cidde 1403/1983, s. 503-504; *Ma'a'l-Mektebe*, s. 280-281; Mahmûd Hüseyinî Mahmûd, *el-Medresetü'l-Bağdâdiyye fi târihi'n-nahvi'l-'Arabî*, Beyrut 1407/1986, s. 416-421; Abdülvehhâb es-Sâbûnî, *'Uyûnü'l-mü'elleftât* (nşr. Mahmûd Fâhûrî), Halep 1413/1992, s. 271; Abdülkerîm Muhammed el-Es'ad, *el-Vasîf fi târihi'n-nahvi'l-'Arabî*, Riyad 1413/1992, s. 133-134.

قاموس الفهم و مقبوله تخصص اولو زعمون
مهم تغيرات اصطلاحات نك عطف ليستقى

1) Classification

2) L'acquisition (connaissance) et cognoscibilité

3) L'écriture.

4) Commun (Philosophie du sens commun); (sola) ecclesiae
sens commun.5) Concept; (conception) (conceptualisme - Abstrait)
en rapport avec (Realisme) et (nominalisme) (vs. positivisme)
6) Conoscere (conoscibile) (vs. conoscibile) en rapport avec (la
esistenza de la Verdad)

7) Conoscenza (Méthode de) voir / S. Mill (logique)

8) Condition (conditionné, l'inconditionné de transitivité) (vs. conditionnel) en rapport avec la nature de la (causalité), la cause d'un phénomène est l'assemblage de ses conditions. / S. Mill

Mufaşşal Kâmûs-ı Felsefe'nin maddebaşı listesiyle ilgili defterden bir sayfa (Abdullah Uçman arşivi)

MUFASSAL DEFTERİ

Osmanlılar'da vergiye esas olan kaynakları belirlemek amacıyla yapılan sayımların kayıtlarının ayrıntılı olarak gösterildiği tahrir defteri türü

(bk. TAHRİR).

MUFASSAL KÂMÜS-İ FELSEFE

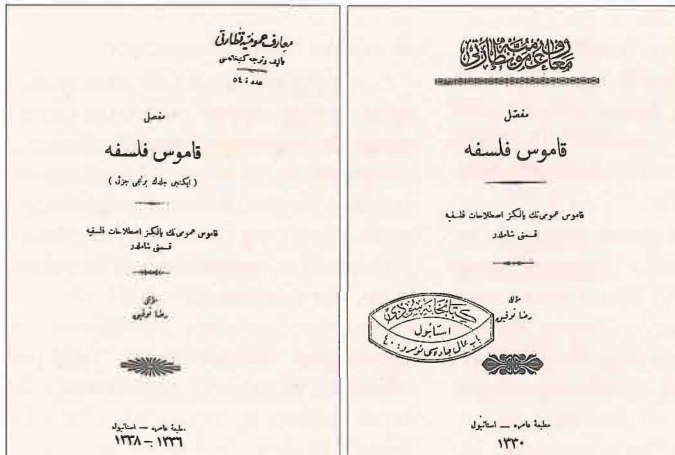
(مفصل قاموس فلسفه)

Rıza Tevfik'in
(ö. 1949)
kaleme aldığı
felsefe terimleri sözlüğü.

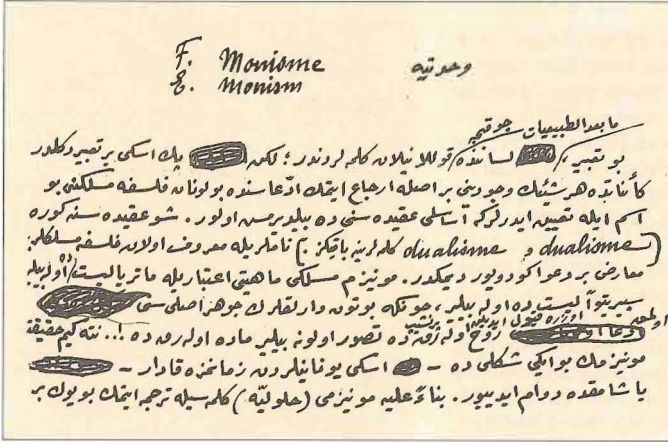
Tanzimat'tan sonraki Batılılaşma sürecinde Türkiye'de modern felsefe terimleri hakkında ilk telif çalışma olup sadece iki cildi yayımlanabilmiştir (I, İstanbul 1332

r./1334 [iç kapakta 1330 r.]; II, İstanbul 1336 r./1338). Eser, II. Meşrutiyet dönemi Maarif nazırlarından Şükrü Bey'in teşebbüsüyle 1913 yılında kurulan İstilahât-ı İlimiyye Encümeni'nin felsefe terimleri sözlüğü tasarısını gerçekleştirmek amacıyla yazılmıştır. Her cildi yaklaşık 800 sayfa olacak şekilde on veya on bir ciltte tamamlanması düşünülen sözlüğün ilk cildi 1915 yılından itibaren fasiküller halinde neşredilmeye başlanmıştır. I. cildin ilk kısmı uzunca bir mukaddimeden sonra "A" harfinin ön ek olarak kullanımının açıklanmasıyla başlar ve "Arts libéraux" (Sinâat-ı Seb'a) maddesiyle sona erer. İkinci kısım "Assertorique" (Kaziyye-i Hissiyeye) – "Bon-sens" (Hâsse-i Selime, Akl-i Selîm, Tab'-ı Selîm) arasındaki maddeleri ihtiva eder. II. cildin birinci kısmı "Canon" (Kanun) maddesiyle başlar ve "Classifications des sciences" (Tasnîf-i Ulûm) maddesiyle son bulur. Eserin yayımlanmış bölümünde birkaçı gönderme olmak üzere toplam 211 madde bulunmaktadır.

Mukaddimede İstilahât-ı İlimiyye Encümeni'nin kuruluş amacından da bahseden Rıza Tevfik, Osmanlılar'da ilim ve felsefe dilinin gelişmemesini ilim ve felsefenin ihmal edilmiş olmasıyla açıklar. Ona göre Türkler asırlardan beri edebiyat dili olarak Türkçe'yi geliştirirken ilim ve felsefeyi ihmal etmişlerdir; bu da Türkçe'de Batı kökenli terimlere karşılık bulunmasını güçleştirmiştir. Bu sebeple encümen-

Mufaşşal Kâmûs-ı Felsefe'nin I ve II. ciltlerinin iç kapağı

Mufassal Kâmûs-ı Felsefe'nin Monisma maddesinin Rıza Tevfik'in el yazısı ile müsveddesi (Abdullah Uçman arşivi)

deki bazı üyelerin itirazlarına rağmen Rıza Tevfik terimler konusunda Arapça'da ısrar eder. Ona göre Batı dillerindeki terimlere karşılık bulmak için müslümanların ortak dili olan Arapça'ya başvurmak başka çare yoktur.

Madde başları Fransız alfabesi esas alınarak hazırlanan sözlükteki terimlerin çok defa Almanca, İtalyanca ve İngilizce'leri de yazılmaktadır. Fransızca bir terimin Arapça karşılığı verildikten sonra terimin hangi kökten geldiği, asıl anlamının ne olduğu, terim olarak ilk defa hangi filozof tarafından nerede kullanıldığı belirtilmektedir. Müellif, modern felsefe terimleri meselesini sadece terimlere uygun karşılıklar bularak aşmaya gayret etmekle yetinmemiş, terimlerin çeşitli medeniyetlerde kazandığı farklı anlamları da aktarmış ve Batı felsefesiyle İslâm felsefesi arasında önemli mukayeseler yapmıştır. Rıza Tevfik sözlükte Türkçe gramerine uygun terimler yapmaya çalıştığını, aktarılması mümkün olmayanları ise olduğu gibi bıraktığını söylemektedir.

Mufassal Kâmûs-ı Felsefe aynı zamanda ansiklopedik bir nitelik taşımaktadır. Eserin bu özelliği, Rıza Tevfik'in geniş bilgi ve kültür birikimiyle ele aldığı konulara bakış açısından ileri gelmektedir. Sözlükte müellifin Doğu ve Batı dünyasına aitengin kültürünün akislerini görmek mümkündür. Burada yer alan maddelerin bazıları (meselâ bk. "Art" [I, 379-397], "Associationisme" [I, 430-455], "Athée, Athéisme" [I, 465-499], "Automatisme" [I, 539-568], "Autorité" [I, 574-618], "Beau" [Beauté] [I, 661-722], "Beaux arts" [I, 722-787], "Catégorie" [II, 89-134], "Cause" [II, 149-198], "Classification" [II, 328-372], "Classification des sciences" [II, 373-400]) birer risâle hacminde olup konu

üzerinde yapılmış kapsamlı inceleme ve araştırmaların ürünüdür. Ayrıca metin içinde geçen yüzlerce Fransızca terimin Türkçe karşılıkları da verilmiştir.

Rıza Tevfik, eserini hazırlarken İslâm filozoflarını ihmal etmediğini söylemekle birlikte kaynak olarak daha çok Francis Bacon ve Descartes'tan başlayarak Spinoza, John Locke, Leibnitz, David Hume, Immanuel Kant, Robert Mayer, Friedrich Adolf Trendelenburg, Charles Darwin, Helmholtz, Thomas Henry Huxley, John Stuart Mill, Herbert Spencer, Voltaire, Nietzsche, Hegel, Herbart, W. Hamilton, Alexandre Bain, Charles Renouvier, Lord Kelvin, Wallace, Schelling, Hippolyte Taine, Bergson, Boileau, Baumgarten, Eugène Veron ve N. Hartmann'a kadar birçok Yeniçağ filozofu ve sanat felsefecisiyle, Pisagor, Ksenofon, Parménides, Empedocles, Démocritos, Protogoras, Eflâtun, Aristo, Plotin gibi Eskiçağ Yunan filozoflarına; Saint Augustine, Saint Thomas d'Aquina, Saint Anselme, Albertus Magnus gibi Ortaçağ filozoflarına başvurduğu görülmektedir. İslâm düşünürleri arasında başta Fârâbî, İbn Sînâ, Gazzâlî ve İbn Rüşd olmak üzere Nazzâm, Ebû'l-Hüzeyl el-Allâf, Fahreddin er-Râzî, Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Tûsî, Adudüddin el-İcî, Sa'deddin et-Teftâzânî, Seyyid Şerîf el-Cürcânî, Celâleddin ed-Devvânî, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, Kınalızâde Ali Efendi ve Taşköprizâde Ahmed Efendi gibi isimlere yer vermektedir.

Sözlükte kaynak olarak gösterilen ve zaman zaman nakiller yapılan kitaplar arasında Eflâtun'un *Theaitetos*, *Sophistes* ve *Muhâdarât-ı Eflâtun*, Kant'ın *Critique de la raison pure* (*Tenkid-i Akl-ı Sırf*) ve *Critique de la raison pratique* (*Tenkid-i Akl-ı Amelî*), Charles Renouvier'nin *Essais de critique générale*, Sa-

int Augustine'in *Confessions* (*Beyânât*), Voltaire'in *Kâmûs-ı Felsefe*, F. Adolf Trendelenburg'un *Geschichte der Kategorienlehre*, J. Stuart Mill'in, *A System of Logic*, Boileau'nun *Art poétique*, Hippolyte Taine'in *Felsefe-i San'at*, Adudüddin el-İcî'nin *el-Mevâkıf*, Seyyid Şerîf el-Cürcânî'nin *Şerhu'l-Mevâkıf* ve *et-Ta'rîfât*, Sa'deddin et-Teftâzânî'nin *Şerhu'l-Makâsîd*, Taşköprizâde Ahmed Efendi'nin *Miftâhu's-sa'âde*, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin *Fuûşu'l-ḥikem* ve Kınalızâde Ali'nin *Ahlâk-ı Alâî* isimli eserleri bulunmaktadır.

Genel olarak konuların ilmi bir yaklaşımla ele alındığı sözlükte tasavvufun ahlâk görüşü eleştirilirken varlık görüşünün savunulduğu görülür. Aynı şekilde daha ziyade *Şerhu'l-Mevâkıf*'tan hareket edilerek İslâm felsefesiyle Ortaçağ Batı teolojisinin skolastik adı altında tenkit edildiği, buna karşılık Descartes'tan itibaren Yeniçağ felsefesinin yüceltildiği dikkati çeker.

Eser yayımlanmaya başlandığı sırada devrin ilim ve fikir çevrelerinden büyük ilgi görmüştür. Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi* adlı eserinde Rıza Tevfik'e ayırdığı bölümde sözlüğün basılmamış birkaç cildinin Millî Eğitim Basımevi'nde bulunduğu söylenildiğini belirtirse de böyle bir şey söz konusu değildir. Çünkü Rıza Tevfik, sözlüğün II. cildinin yayımını takip eden günlerde 1913'te ara verdiği aktif politikaya tekrar dönmüş, Âyan Meclisi âzâlığı ve Şûrâ-yı Devlet reisliği görevleri sırasında eserle meşgul olma fırsatı bulamamıştır. Daha sonra 1922'de Türkiye'den ayrılmak zorunda kalmış, kendisinin de ifade ettiği gibi (*Her Hafta*, 3 Nisan 1948) yurt dışında yaşadığı yirmi yıl boyunca eserle ilgili çalışma yapamamıştır. Terekesinden geriye kalan evrak arasında da sözlüğe ait bir kısmı müsvedde halinde sekiz on madde dışında bir şey çıkmamıştır.

Cumhuriyet'ten sonraki yıllarda Rıza Tevfik'in diğer felsefî çalışmaları gibi bu sözlük de felsefecilerin ilgisini çekmemiş, dolayısıyla eser üzerinde bilimsel nitelikte çok az sayıda inceleme gerçekleştirilmiştir. Şerif Onay *Rıza Tevfik ve Mufassal Kamus-u Felsefesi* adıyla bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (2003, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). Müellifin terekesinden çıkan "Fatum" (Kader), "Fatalités" (Mukadder, Mukadderat) maddeleriyle (*Tarih ve Toplum*, sy. 133, s. 5-11) "Monde" (Âlem) maddesi (*Prof. Dr. Nihad Çetin'e*

Armağan, İstanbul 1999, s. 145-174) sözlük hakkında bir incelemeyle birlikte Abdullah Uçman, "Catégorie" maddesi de öbür felsefe sözlüklerindeki aynı adı taşıyan maddelerle birlikte Semih Atış tarafından yayımlanmıştır (bk. bibl.). İsmail Kara, *Bir Felsefe Dili Kurmak* adlı çalışmasında (İstanbul 2001), Babanzâde Ahmed Naim'in G. Fonsegrive'den *Me-bâdî-i Felsefeden İlmü'n-nefs* adıyla çevirdiği eserdeki felsefe terimlerine verdiği karşılıklarla *Mufassal Kâmûs-ı Felsefe*'de madde başı olan terimleri mukayeseli bir şekilde kullanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Rıza Tevfik, *Mufassal Kâmûs-ı Felsefe*, İstanbul 1330-33, I-II; a.m.f., *Biraz da Ben Konuşayım* (haz. Abdullah Uçman), İstanbul 1993, s. 145-147; a.m.f., "Ateizm, Zındık, Zendaka, Mühlid, İlhad", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (nşr. Fuat Aydın – Mehmet Özşenel), sy. 8, Adapazarı 2003, s. 157-187; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 1498; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Konya 1966, s. 406-407; Mansûrîzâde Said, "Kâmûs-ı Felsefe", *İslâm Mecmuası*, sy. 43, İstanbul 1332/1916, s. 885-888; sy. 44 (1332/1916), s. 903-905; sy. 48 (1332/1916), s. 963-967; sy. 49 (1332/1916), s. 984-986; Celâl Nuri [İleri], "Rıza Tevfik Bey'in Kâmûs-ı Felsefesi Münasebetiyle", *Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmuası*, II/33, İstanbul 1917, s. 119-121; Bohor İsrail, "Mufassal Kâmûs-ı Felsefe", *TY*, XII/4 (1333/1917), s. 3396-3400; Mehmed Ali Aynî, "Kâmûs-ı Felsefe Hakkında", a.e., XIV/3 (1334/1918), s. 4048-4050 (ayrıca bk. a.m.f., *İntikâd ve Mülâhazalar*, İstanbul 1339, s. 3-17); Rıza Kardaş, "II. Meşrutiyet Devrinde Felsefe İstihlâhları İle İlgili Kaynaklar Hakkında Bir Deneme", *TK*, sy. 234 (1982), s. 769-779; Abdullah Uçman, "II. Meşrutiyet'ten Sonra İlmî Terimlerin Tespitinde Önemli Bir Teşebbüs: İstihlâh-ı İlmîye Encümeni", *TDI*, sy. 536 (1996), s. 199-205; Semih Atış, "Kategori Hakkında Dört Metin: Rıza Tevfik, İsmail Fenni Utuğrul, Ali Sedat ve Sırr Giridi", *Kutadgubilig*, sy. 5, İstanbul 2004, s. 99-149.

ABDULLAH UÇMAN

MUFÂVADA

(المفاوضة)

Ortakların sermaye,

kâr-zarar paylaşımı, tasarruf ehliyeti, yetki ve sorumluluk bakımından eşit olmaları esasına dayalı şirket türü.

Sözlükte "iş birine havale etmek, ortaklık kurmak; (mallar) birbirine karışmak, eşit olmak" gibi anlamlara gelen **fevd** (**fevz**) veya "dolup taşmak, yayılmak" mânasındaki **feyd** (**feyz**) kökünden türeyen **mufâvada** fıkıh terimi olarak ortaklık süresince sermaye, kâr zarar paylaşımı ve tasarruf ehliyeti yönünden eşitliğin ko-

runması şartıyla ortakların birbiriyle hem vekâlet hem kefalet ilişkisi içinde bulunduğu şirket tipini ifade eder (*Lisânü'l-'Arab*, "fvd" ve "fyd" md.leri; Tehânevî, II, 1128; Serahsî, II, 152; Ali el-Hafif, s. 59).

Kâr amacıyla kurulan ortaklıklar (akid şirketleri) fıkıh mezheplerine göre farklı ayırmalara tâbi tutulsa da daha çok ortakların hak, yetki ve sorumlulukları açısından inan ve mufâvada şeklinde iki kısımda incelenir. Şirketin dayandığı ana unsur bakımından bunlardan her biri emvâl (sermaye), ebdân (emek) ve vücûh (kredi) şirketi olabilir (*Mecelle*, md. 1329-1332). Naslarda konuya ilişkin özel düzenlemelerin sınırlı olması sebebiyle daha çok genel ilkelere göre ve uygulamanın etkisi altında gelişen fıkıh doktrinleri, bunların tamamının meşrû sayılıp sayılmaması ve meşruiyeti kabul edilenlere bağlanacak hükümler bakımından farklı yaklaşımlara sahip olmuştur (bk. İNAN; ŞİRKET).

Fıkıh literatüründe mufâvada terimi, ağırlıklı olarak Hanefî doktrininde ele alındığı şekliyle ortakların birçok bakımdan tam eşitliği esasına dayalı şirket tipini ifade etmek üzere kullanılır. Hanefîler'e göre emvâl, ebdân ve vücûh şirketlerinden her biri mufâvada tarzında kurulabilir. Fakat konuya ilişkin şartlar ve hükümlerin izahında daha çok emvâl şirketi esas alınmıştır. Zeydîler'in mufâvada anlayışı Hanefîler'inkine çok yakındır. Mâlikîler, mufâvadanın geçerliliği için Hanefîler'in aradığı bütün hususlarda eşitliği şart koşmazlar; onlara göre inan ile mufâvada arasındaki temel fark, mufâvadada ortaklardan her birinin diğerlerinin onayına başvurmaksızın şirketin her türlü işlemini yapmakta tam yetkili bulunmasıdır. Ayrıca emvâl şirketinin mufâvada tipinde ortakların akde konu olmaya elverişli malları için bir sınırlandırma getirilmemiştir. Öte yandan Mâlikîler'in hangi tipte olursa olsun vücûh şirketine cevaz vermedikleri, ebdân şirketini de ortakların aynı iş kolunda çalışıyor olması halinde mutlak olarak, aksi durumda ise ilâve şartlar eşliğinde kabul ettikleri göz önüne alınmalıdır. Hanbelîler'de mufâvadanın iki anlamı vardır. 1. İnan, mudârebe, ebdân ve vücûh şirketlerinden meydana gelen karma bir ortaklık tipi. Ortaklardan her biri diğerini mudârebe ve diğer şirketlere ilişkin tasarruflarda yetkili kılar sa geçerli olur; kâr anlaşmaya, zarar sermaye oranına göre belirlenir. 2. Miras gibi nâdir haklarla haksız fiil yüzünden ödenecek tazminat gibi borçları istisna ederek ortakların elde edecekleri bütün ka-

zañlarda ve yükümlü tutulacakları bütün borçlarda ortak olmaları esasına dayalı şirket tipi. Bu tür şirkette sermaye ve ortakların tasarruf ehliyeti bakımından eşitlik aranmaz. Bazı kaynaklarda Hanbelîler tarafından câiz görülmediği kaydedilen mufâvada, yukarıda belirtilen istisnalar yapılmaksızın her türlü hak ve borcun dahil edildiği ortaklık şeklidir (İbn Kudâme, V, 29-30; *Mu.F.*, XXVI, 39). Şâfiî, Ca'ferî ve Zâhirîler ise mufâvada tipi ortaklıkların hiçbir şeklini câiz görmezler (Şâfiî, III, 206; İbn Rüşd, II, 212; İbn Kudâme, V, 39; Abdülazîz el-Hayyât, II, 25-29).

Mufâvadaya karşı çıkanlar, konusu meçhul bir vekâlet ve kefaletin birleştiği böyle bir akdin garar içermesini kaçınılmaz görürler, bu tür şirketi teşvik eden hadisinden de sahih olmadığını ileri sürerler. Mufâvadanın câiz olduğunu söyleyenler ise böyle bir akid genel kurala uygun görünmese de bu konuda istihsan metodunun uygulanmasını haklı kılacak gerekçeler bulunduğunu savunurlar. Bu izah tarzına göre mufâvada, öteden beri müslümanların ciddi bir itirazla karşılaşmaksızın uygulayageldikleri bir ortaklık biçimidir ve bu tür teamüller geçerli bir şer'î delil niteliğindedir. Vekâlet ve kefalet sözleşmeleri tek başına câiz olduğuna göre bunlarla ilgili yetkilerin aynı kişide birleşmesinde de sakınca bulunmadığı söylenebilir. Akdin sıhhatini etkilemeyecek ölçüde bilinmezlik ve belirsizlik herkesin müsamaha ile karşıladığı bir husustur; nitekim karşı görüş sahiplerince tecviz edilen bazı şirketler için de bu durum söz konusudur. Ayrıca meşrû kazanç elde edebilmek için mufâvadaya ihtiyaç duyulduğuna göre genel prensiplere (ihtiyaç gerekçesine) binaen câiz görülmesi gerekir. Mufâvadayı özendirme anlamı içeren hadisler ise birçok Hanefî âlimi tarafından da hüccet olmaya elverişli bulunmamıştır.

Hanefîler'e göre mufâvada şirketinin kuruluşu sırasında ya mufâvada olduğu açıkça belirtilmeli ya da bu şirket tipine has bütün şartlar ayrıntılı biçimde sözleşmede yer almalıdır; aksi halde şirket inan tipinde kurulmuş veya ona dönüşmüş olur (Serahsî, XI, 154; *Mecelle*, md. 1361-1362). Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed, din birliği şartını tasarrufta denklik ilkesinin tabii bir sonucu olarak gördüklerinden mufâvada için ortakların aynı dine mensup olmasını da gerekli sayarlar. Bu anlayışa göre müslümanlar ve zimmîler ancak kendi aralarında mufâ-